

А. В. Пельтек,
к. е. н., доцент, Запорізький національний університет

МЕТОДИ ОЦІНКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджені теоретичні проблеми і прикладні аспекти оцінки регіональної промислової політики. Доведено, що управління промисловим розвитком регіону передбачає реорганізацію системи управління, формування структуроутворювальних факторів у економіці регіону, достатнє фінансове забезпечення і покращення інвестиційного клімату. Запропоновано методологічні підходи до комплексно оцінювання регіональної промислової політики.

The article is explored theoretical issues and practical aspects of the economy of the region. Proved that the industrial development of the region involves the reorganization of management structure-forming factors in the economy of the region, adequate financial support and improving investment climate. Methodological approaches to the assessment of regional industrial policy.

Ключові слова: регіон, управління розвитком регіону, державне регулювання, інфраструктура, регіональна промислова політика.

Key words: region, development of the region, government regulation, infrastructure, regional industrial policy.

ВСТУП

У суспільному і економічному житті країн світу регіональна політика перетворилася на один із найважливіших факторів економічного і соціального розвитку. Практично у всіх розвинених країнах спостерігається чітко окреслене прагнення створити умови, які дозволили б регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, максимально збільшити їх вклад у національну економіку, здобути конкурентні переваги на світовому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Регіональні проблеми промислового розвитку і питання державного управління розглядалися у наукових працях зарубіжних вчених: А. Вебера, І. Ізарда, А. Льюїса, Е. Маркузен, А. Маршала, Й. фон Тюнена, Дж. Фрідмана, М. Фрідмана, Й. Шумпетера; вітчизняних і російських: О.І. Амоші, С.І. Ба-

ндура, Б.В. Буркинського, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, О.Г. Гранберга, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, С.М. Злупка, Г.О. Ковальової, В.М. Лексіна, А.Г. Мазура, В.К. Мамутова, В.П. Мікловди, А.Ф. Мельник, О.Ф. Новікової, Г.І. Оніщука, М.Д. Прокопенка, Я.О. Побурка, В.А. Поповкіна, В.К. Симоненка, В.С. Фатєєва, О.В. Кузнєцової, М.М. Некрасова, А.Г. Червоної, М.Г. Чумаченка, О.М. Швецова, Р.І. Шніпера.

Разом з тим, проблема управління промисловим розвитком регіону з позиції комплексного підходу до вирішення завдань потребує подальших досліджень. Це зумовлено підвищенням ролі регіонів у економічному житті, ускладненням виробничої структури й інфраструктури регіону, значним зростанням територіальних взаємозв'язків, підвищенням мобільності трудових ресурсів, усе більшою значущістю людського фактора в економічному розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є:

- виявлення особливостей реалізації регіональної промислової політики та її ключових орієнтирів;
- проведення критичного аналізу методів оцінки регіональної промислової політики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Промислова політика є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку держави і її регіонів. Перш ніж зупинитися на розгляді методів реалізації її регіональної складової, відповімо на питання: які макроекономічні цілі здійснення промислової політики та як вони змінюються залежно від рівня управління?

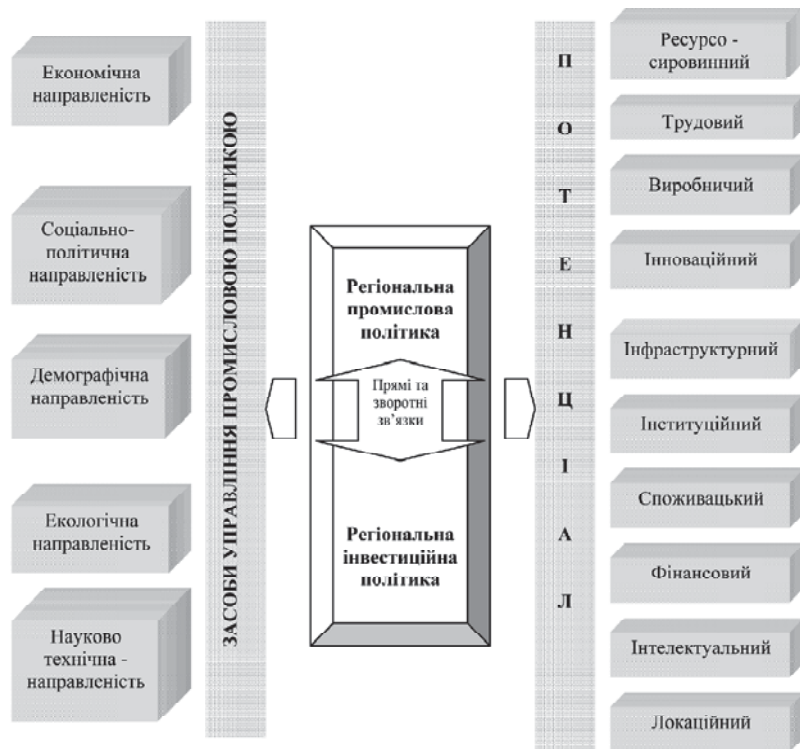
Відзначимо, що, в свою чергу, інвестиційна політика є визначальною в реалізації промислової політики, тобто через обсяг і характеристики інвестицій у регіон змінюються напрями його розвитку. Зокрема, врахування галузевої структури, рівня ризику, науково-технічного потенціалу (рис. 1) дозволяють різною мірою здійснювати реалізацію інноваційного, трудового, виробничого й інших потенціалів. Фактично за допомогою інвестиційної політики здійснюється реалізація основних підходів до управління промисловою політикою на різних рівнях [1, с. 31].

У західному варіанті промислова політика — це структурна перебудова, вибір галузевих пріоритетів і використання державно-управлінських стимуляторів, інструментаріїв, створення мотивів поведінки для приватного капіталу. В результаті такого підходу провідні індустріальні країни в якості пріоритетів обрали інтелектуалізацію промислового виробництва, ведення в країнах "третього світу" екологічно напруженого і неефективного ресурсомного виробництва. З урахуванням виділених пріоритетів ними були сформовані й основні положення інвестиційної політики [2, с. 118].

Можливість інтелектуалізації промислового сектора більшості західних країн зумовлена науково-дослідними і дослідно-конструкторськими розробками, їх рівнем, а також особливостями підтримки з боку держави і приватного сектора [3, с. 342].

Крім того, при реалізації промислової політики в західних країнах додатково до інвестиційних оцінок додають соціально-економічну оцінку територіальних утворень, а також визначення соціального ефекту від реалізованих проектів. Так, в США однієї з найпоширеніших форм оцінки стану соціально-економічного розвитку штатів і міст є щорічна розробка статистичних карт, яка містить чотири узагальнюючих індекси:

- індекс економічної ефективності — оцінюється економічна система держави з погляду співвідношення витрат і результатів її функціонування;
- індекс ділової життєздатності;
- індекс потенціалу зростання — засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети, здійснення плану, рішення якої-небудь задачі; можливості окремої ділової особи, сус-

Рис 1. Взаємозв'язок промислової політики на рівні регіону з інвестиційною політикою

пільства, держави в певній сфері;
— податково-фіскальний індекс.

Одночасно набув поширення метод аналізу регіональної економіки через порівняння конкурентних переваг. У цьому випадку оцінка рівня розвитку території здійснюється на основі таких критеріїв, як: доступ до ресурсів; географічне положення; кваліфікація робочої сили; наявність і вартість приміщень; розвиток регіональної фінансової системи; політика місцевої адміністрації; якість життя.

Проте, використання тільки цього досвіду не є корисним для оцінки регіонів України, оскільки орієнтація тільки на традиційні статистичні показники (макропоказники — рівень безробіття, продуктивність праці, обсяг промислового виробництва і т.д.)

без урахування специфіки їх інтерпретації по відношенню до конкретного регіону не дозволяє відобразити об'єктивні особливості економіки і визначити коло перспективних задач [4, с. 205].

Для України головна мета формування і реалізації промислової політики принципово інша: постала проблема не стільки структурної перебудови промисловості країни, скільки проблема її промислового розвитку в умовах формування в світі економік з новим технологічним укладом.

Результати опитування представників бізнесу з питання "що гальмує розвиток бізнесу?" зокрема промислового, показали на 60% — 93% недостатність фінансових ресурсів. При цьому дана проблема є лише "надвод-

ною частиною айсберга" цілого спектра умов, що гальмує промисловий розвиток країни. До останніх, на думку ряду наукових шкіл, прийнято відносити наступні.

1. Відсутній механізм фінансового відтворення: немає власних засобів, немає можливості одержати позикові кошти.

2. Інноватизація, тобто можливий перехід від сировинної залежності як в структурі експорту, так і в галузевій структурі на інноваційний шлях розвитку; як наслідок, забезпечення платоспроможного попиту на дорожню інноваційну продукцію.

3. Питання кадрового забезпечення в системі управління промисловою політикою на різних рівнях.

4. Дефіцит державно-правового управлінського інструментарію промислової політики з урахуванням пріоритетів, що змінилися.

У зв'язку з цим питання побудови інвестиційної політики в Україні для забезпечення збалансованого індустріального розвитку стали одними з найактуальніших в останнє десятиліття. Промисловий розвиток для України — це перехід від фази фінансової стабілізації до стимулювання економічного зростання через вибір між саморегуляціями ринку і невід'ємними інструментаріями державного управління.

Не дивлячись на важливість регулювання інвестиційних процесів (як частини промислової політики), державна влада останніми роками фактично самоусувається від їх ресурсної підтримки, перекладаючи "центр тяжіння" ресурсного забезпечення на рівень регіонів або на конкретні підприємства.

У сучасній теорії управлінні промисловою політикою на регіональному і місцевому рівнях індикаторами її ефективності є обсяги і темпи зростання інвестицій в основний капітал.

Обсяги інвестицій в основний капітал показують кількість грошових коштів вкладених у створення і відтворення основних засобів суб'єктів господарювання даного регіону в звітному періоді.

Темп зростання фізичного обсягу інвестицій в основний капітал показує динаміку інвестицій на регіональному рівні й дозволяє визначити тенденцію розвитку інвестиційної привабливості регіону.

Проте, як показує практика аналізу управління і фінансування промислової політики, динаміки цих показників буває явно недостатнє. Тому доцільно використовувати ще наступні додаткові аналітичні блоки:

— аналіз обсягів, масштабів і характеру фінансування з бюджетів різних рівнів для забезпечення процесу формування і управління промисловою політикою на регіональному і місцевому рівнях;

— аналіз участі в інвестиційних процесах суб'єктів фінансової сфери (обсяги виділених коштів, характеристики умов фінансування, додаткові умови реалізації операцій);

— аналіз участі в інвестиційних процесах суб'єктів реального сектора економіки, зацікавлених в отриманні додаткових фінансових результатів

Таблиця 1. Порівняння організаційних форм і можливих джерел фінансування проектів, що формують основу промислової політики

Організаційні форми фінансування	Джерела фінансування (по відношенню до одержувача інвестицій)			
	Власні і позикові засоби підприємства	Бюджетні і позабюджетні державні кошти	Іноземні інвестиції	Позикові засоби
Акціонерне фінансування				
Участь в статутному капіталі	+	+	+	-
Корпоративне фінансування	+	+	+	+
Державне фінансування				
Бюджетні кредити на поворотній основі	-	+	-	-
Асигнування з бюджету на безоплатній основі	-	+	-	-
Цільові державні інвестиційні програми	-	+	-	-
Фінансування проектів з державних запозичень	-	+	+	+
Проектне фінансування				
Проектне фінансування	-	+	+	+
Позикове фінансування				
Лізинг	-	-	+	+
Банківські позики і кредити	-	+	+	+
Іноземні інвестиції	-	+	+	+

від довгострокових фінансових вкладень у найбільш привабливі проекти, що формують основу промислової політики на регіональному і місцевому рівнях;

— аналіз власних інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання при побудові й реалізації промислової політики на регіональному і місцевому рівнях.

Таким чином, можна виділити наступні пріоритети по напрямках інвестування в промисловій сфері (табл. 1).

Для отримання комплексної оцінки промислової політики на різних рівнях врахування лише її інвестиційного аспекту недостатньо. Необхідна оцінка територіальних характеристик, а також оцінка можливості отримання економічних і соціальних вигід від реалізованої промислової політики в окремому регіоні.

Для цього доцільно здійснювати аналіз наступних статистичних показників: індекс прибутковості по окремих напрямках галузей; валовий регіональний продукт тощо. Але вони через логіку алгоритму їх розрахунку не дозволяють виявляти в регіоні вплив на регіональну промислову політику синергетичного ефекту від концентрації промислових об'єктів та рівня впорядкованості господарських зв'язків тощо.

При економічній оцінці реалізації промислової політики в Україні використовуються методи прогнозування і моделювання територіальної соціально-економічної динаміки. Особливістю методу є можливість його використання лише для великих територіальних об'єктів. В основу методу покладена спроба знайти статистичний взаємозв'язок між оцінкою соціально-економічного потенціалу і рівнем економічної безпеки регіону у ситуації, коли вже використані статистичні методи виявлення депресивних територій, а також проведена оцінка соціально-економічних наслідків скорочення обсягів випуску продукції на великих підприємствах. Особливістю методу оцінки соціально-економічного потенціалу регіону є інтегральний підхід до визначення змісту потенціалу, що включає матеріальні, фінансові, трудові й інші форми нематеріальних ресурсів.

На підставі аналізу світового досвіду аналізу рівня розвитку промислової політики для оцінок на регіональному рівні були виділені інваріантні методи (табл. 2).

Необхідно відзначити, що перераховані вище методи мають наступні обмеження при використуванні:

1) не дозволяють проводити комплексний аналіз функціонування регіону, не структуровані по основних функціональних напрямках його розвитку, що не дає можливості здійснення повноцінної оцінки рівня його промислового розвитку;

2) не враховують стратегічних аспектів функціонування окремого регіону і його ролі в державі;

3) вибір методу аналізу залежить від поставленої мети і суб'єктивності особи (інтегральна оцінка властива консалтинговим агентствам і експертним групам). Обмежена вірогідність вибору для аналізу об'єктивних кри-

Таблиця 2. Інваріантні методи оцінки соціально-економічного розвитку регіону при реалізації промислової політики

Метод	Характеристика методу	Застосування
Аналіз розвитку регіону як елемента соціально-економічної системи країни	Оцінюється історична спадкоємність його зовнішніх функцій, ступінь асиметричності регіонального розвитку, особливості економіко-географічного положення і роль регіону в розвитку національної економіки і національної системи розселення	Регіональний аналіз окремої адміністративно-територіальної одиниці
Аналіз економічного розвитку регіону	Припускає оцінку темпів економічного зростання, аналіз структури економіки регіону, аналіз фінансово-економічної ефективності господарської діяльності регіону в цілому і ключових підсистем регіональної економіки	Оцінка економічного стану і перспективності розвитку виробничого сектора регіону
Аналіз соціального розвитку регіону	Включає характеристику ситуації у сфері зайнятості і порівняльну оцінку якості життя населення регіону. Важливість порівняльної оцінки якості життя населення визначається високим впливом на соціально-психологічний клімат у регіоні суб'єктивних оцінок про мінімально необхідний рівень задоволення потреб	Соціальна оцінка окремого регіону
Інтегральна оцінка рівня соціального і економічного розвитку регіону	Узагальнює одержану інформацію у формі декількох інтегральних показників, що дозволяє формувати різні рейтингові системи, здійснювати порівняння, визначати ключові проблеми регіонального розвитку	Рейтингова оцінка регіону

теріїв оцінки регіональної промислової політики.

Істотною з погляду значущості, яка, проте, рідко використовується через складність елементів регіонального аналізу, є побудова типології регіонів. Точна типологізація необхідна як для системного опису і діагностики соціально-економічного положення регіонів, так і для вирішення державних задач в рамках регіональної політики.

Найпоширенішою в даний час в Україні і за кордоном є типологізація регіонів на основі початкового стану і динаміки поведінки певного індикатора. Використовують наступну послідовність.

1. Розраховується середнє значення показника (частка в сумарному обсягу валового регіонального продукту, середній рівень валового регіонального продукту на душу населення по відношенню до середнього рівня в Україні).

2. Визначаються регіони, в яких досліджуєми показник вище середнього і нижче середнього.

Для кращої наочності використовуються матричні способи представлення даних. Наприклад, широко використовується оцінка однієї з найважливіших функціональних складових рівня розвитку регіону — інвестиційної при-

вабливості, яка є матрицею показників інвестиційної привабливості в кореляції з інвестиційним ризиком і ранжируванням регіонів по зонах: від найбільш інвестиційнопривабливих (з низьким рівнем ризику) до регіонів з високим рівнем ризику (низьким рівнем інвестиційної привабливості).

Оскільки одним з показників розвитку регіональної інвестиційної політики є ступінь розвитку міжрегіональних зв'язків, то показниками, що характеризують цю якість, є обмін товарами і послугами, міграція населення, фінансові потоки, інформаційний обмін. Їх оцінка здійснюється шляхом виділення внутрішньорегіонального споживання, міжрегіонального вивозу і ввезення, експорту і імпорту. По кожній формі внутрішньорегіональних зв'язків проводяться подібні розрахунки. Наприклад, ступінь інтеграції регіону в систему зовнішніх зв'язків представляють наступним чином.

1. Коефіцієнт вивозу або коефіцієнт товарності регіонального виробництва (g_v) визначається:

$$g_v = \frac{w}{q} \quad (1),$$

де v — вивіз продукції;
 w — ввезення продукції;
 q — обсяг виробництва.

Рис. 2. Оцінка регіональної промислової політики з використанням методів регіонального аналізу

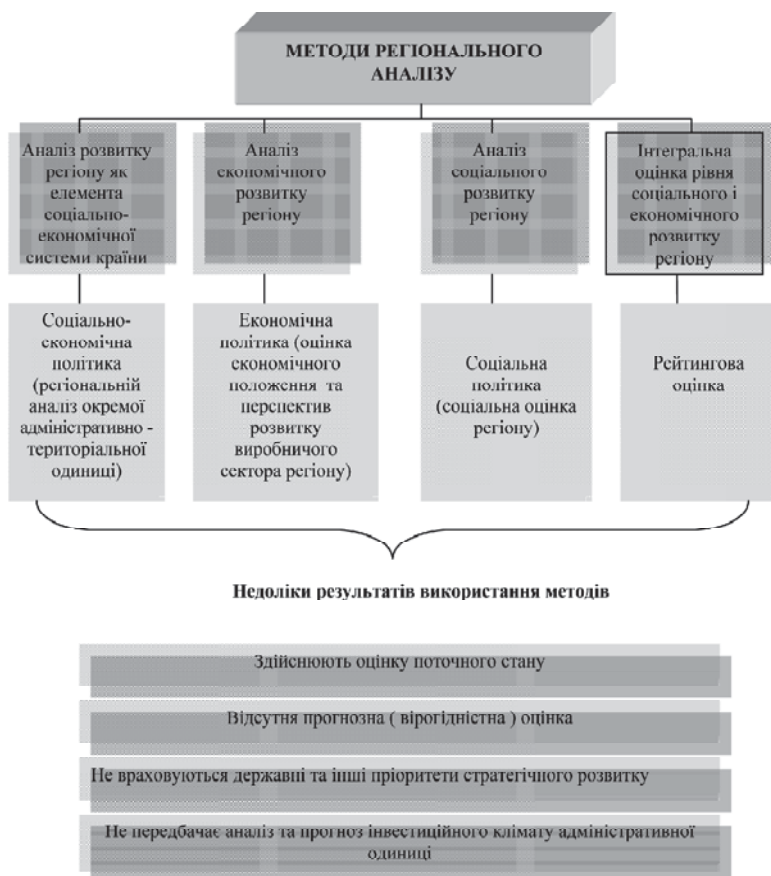

Рис. 3. Порівняльна характеристика методів регіонального аналізу для оцінки реалізації промислової політики

2. Коефіцієнт ввезення (частка ввезення до загального споживання продукції в регіоні):

$$g_w = \frac{w}{q - v + w} \quad (2).$$

3. Коефіцієнт товарообміну:

$$g_{w+v} = \frac{v + w}{q} \quad (3).$$

Значення перших двох коефіцієнтів знаходяться в діапазоні від 0 до 1, значення останнього коефіцієнта може бути більше 1.

Необхідно відзначити, що визначення регіональної привабливості за допомогою методів коефіцієнтної оцінки не може повною мірою враховувати специфічні особливості розвитку територіальної одиниці, стратегічний потенціал і перспективну оцінку її конкурентоспроможності.

Аналіз галузевої структури промислової політики регіону проводять на основі показників випуску, валової доданої вартості і зайнятості населення.

Для характеристики ролі галузей регіону в національній економіці застосовуються коефіцієнти локалізації або спеціалізації виробництва.

1. Коефіцієнт локалізації виробництва характеризує рівень пріоритетних напрямів розвитку галузі, визначаючи їх частку в загальному обсягу по регіону/країні і визначається по формулі:

$$K_{ir} = \frac{q_{ir}}{Q_r} \times \frac{q_i}{Q} \quad (4),$$

де q_{ir} — обсяг випуску i -ої галузі в регіоні r ;

q_i — загальний обсяг випуску i -ої галузі в країні;

Q_r — обсяг валового випуску в регіоні r ;

Q — обсяг валового випуску в країні.

Чим більша концентрація (або локалізація) даної галузі в регіоні, тим більше значення коефіцієнта. Якщо $K_{ir} > 1$, то локалізація галузі в регіоні перевищує середню частку цієї галузі у валовому випуску країни.

2. Коефіцієнт спеціалізації аналогічний за змістом, але заснований на іншому методі розрахунків:

$$C_{ir} = \frac{\alpha_{ir}}{\alpha_r} \quad (5),$$

де C_{ir} — коефіцієнт спеціалізації i -ої галузі в регіоні r ;

α_{ir} — частка регіону r в обсягу випуску i -ої галузі;

α_r — частка регіону r в обсягу валового випуску в країні.

Окрім коефіцієнтів локалізації (спеціалізації), для виділення найрозвиненіших галузей у регіоні доцільно використовувати коефіцієнти середньодушевого виробництва.

Аналіз територіальної структури економіки дозволяє оцінити, як здійснюється розподіл на території населення, національного багатства, виробництва, споживання, доходів тощо.

У цілому, структура аналізу стану і оцінки промислової політики з використанням методів регіонального аналізу представлена на рис. 2.

Таким чином, функціональною основою методик аналізу промислової політики на рівні регіону є наступні дії: формування статистичної бази для проведення регіонального аналізу; визначення основних напрямів аналізу регіональної промислової політики; проведення аналізу міжрегіональних зв'язків і територіальної структури економіки.

Основним недоліком класичних методів оцінки рівня промислової політики регіону є наявність об'ємного потоку інформації і потреба в кваліфікованому використуванні математичного аналізу з елементами прогнозування і моделювання (рис. 3). Останнє робить проблематичним ефективну оцінку регіону через збільшення часу проведення і складності обчислень з застосуванням спеціальних засобів обробки.

Таким чином, традиційні методи оцінки реалізації промислової політики регіону побудовані на основі стандартних оцінок, які не враховують рівень його конкурентоспроможності й перспективи його стратегічного розвитку як окремої адміністративно-територіальної одиниці, а також не ідентифікують рівень його потенціалу з урахуванням ринкових пріоритетів і пріоритетів державного розвитку.

ВИСНОВКИ

На основі результатів аналізу методик оцінки рівня промислового розвитку регіону, враховуючи їх негативні й позитивні сторони, було обґрунтовано доцільність використання інтегральної оцінки регіональної промислової політики, побудованої за принципом структуроутворювальних факторів у ринкових умовах господарювання на базі парадигми регіону.

Література:

1. Балахонова О.В. Реформирование регионального промышленного комплекса на основе разработки долгосрочной стратегии / О.В. Балахонова // Экономические инновации: Сб. науч. работ. — Одесса, 2007. — Вып. 28 — С. 26—33.
2. Будяков В.Е. Формирование региональной промышленной (инвестиционной) политики в современных условиях / В.Е. Будяков // Город, регион, государство: экономико-правовые проблемы градоудаления: сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. — Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2007. — Т. 1. — С. 112—121.
3. Геець В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: [наук. вид.] / В.М.Геець // Ін-т економіки та прогнозування. — К.: [Експрес], 2009. — 864 с.
4. Заблудська І.В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики: [монографія] / І.В.Заблудська. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — 344 с.
5. Чумаченко Н.Г. Проблемы и пути решения развития регионов / Н.Г.Чумаченко, А.И. Амоша // Экономика промышленности. — 2002. — №4. — С. 201—206.

Стаття надійшла до редакції 09.08.2010 р.